

мовозн. ім. О.О.Потебні, 2006. – № 2–3. – С.111–117. 10. Короткий словник когнітивний термінів / під заг. ред. О. С. Кубрякової. – М.: МГУ, 1996. – 425 с. 11. *Кочерган М. П.* Вступ до мовознавства: [підр. для студ. філол. спец.] / М. П. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2001. – 368 с. 12. *Красавский Н. А.* Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: [монография] / Н. А. Красавский. – Волгоград: Перемена, 2001. – 495 с. 13. *Лингвистический энциклопедический словарь* / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Большая государственная энциклопедия, 2002. – 709 с. 14. *Никитин М. В.* Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики, 2004. – № 1. – С. 53–64. 15. *Пименова М. В.* Дух и душа: особенности концептуализации / М. В. Пименова. – Кемерово: ИПК «Графика», 2004. – 386 с. 16. *Попова З. Д.* Введение в когнитивную лингвистику / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2007. – 220 с. 17. *Приходько А. М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики [монографія] / А. М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. 18. *Селіванова О. О.* Теоретичні засади й дослідницькі можливості концептуального аналізу / Олена Олександрівна Селіванова // Нова філологія: зб. наук. праць / відп. ред. В.М. Манакін. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – № 27. – С. 49–56. 19. *Степанов Ю. С.* Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с. 20. *Философский словарь* / под ред. И. Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с. 21. *Croft W.* Cognitive Linguistics Text / W. Croft, A. Cruse. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 356 p. 22. *Le langage: introduction aux sciences du langage / ouvrage coordonné par J.-F. Dortier.* – P.: Sciences Humaines Éditions, 2010. – 253 p.

Воскобойник-Шпинта Г. М., ст. викл.,
НМУ імені О.О. Богомольця

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ ЛАТИНОМОВНОЇ ЕНТОМОЛОГІЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ

У статті в аспекті когнітивної ономазіології схарактеризовано механізми асоціативної мотивації, використані у процесі творення міжнародних назв комах (ентомонімів), визначено також типи метафоризації в ентомологічній номенклатурі.

Ключові слова: метафоризація, асоціативність, номен, назва комах (ентомонім), ентомологічна номенклатура.

В статье в аспекте когнитивной ономазиологии охарактеризованы механизмы ассоциативной мотивации, используемые в процессе создания международных названий насекомых (энтонимов); указаны типы метафоризации в энтомологической номенклатуре.

***Ключевые слова:** метафоризация, ассоциативность, номен, название насекомых (энтоним), энтомологическая номенклатура.*

The article provides a description of the mechanisms of associative motivation involved in the creation of international insects' nomens (entomonyms) through the perspective of cognitive onomasiology; specified types of metaphor in entomological nomenclature.

***Key words:** metaphor, associative, insects' nomens (entomonyms), entomological nomenclature.*

Мовознавче зацікавлення процесами номінації загалом і вторинної зокрема, виявлене ще в минулому столітті у зв'язку з розвитком семасіології та ономазіології, з кожним роком помітно зростає. Провідним механізмом вторинної номінації у номенклатурі є метафора. Останнє пояснюється тим, що визначальною рисою метафори є властива їй образно-асоціативна подібність між первинним і вторинним метафоричним значеннями. У науковій лінгвістичній літературі розрізняють кілька видів метафор. Метафору, яка виникає з метою номінації нової реалії і слугує творенню нових смислів, називають **номінативно-когнітивною метафорою** [Слово ... 2003, 7]. Метафора такого типу утворюється на основі "подібності предметів функціонально чи за зовнішніми наочними ознаками і швидко втрачає свою образність" [Русанівська, 75]. Метафора, головною функцією якої є "пошук образу, визначення смислових нюансів чи вираження оцінки та предмета, а не номінування його", називається **образною** (предикативною, ознаковою) **метафорою** [Русанівська, 76].

Таким чином, процес **метафоризації** здійснюється шляхом "вираження одного концепту в термінах іншого і відбувається на основі відповідного образу, що пов'язує асоціативні кореляції вихідного та вторинного концептів" [Русанівська, 76].

Зважаючи на те, що домінантою лексичного значення ентоніма є денотативно-сигніфікативний елемент, а не емоційно-експресивний або конотативний елемент семантичної структури ЛО, частка метафоричної лексики в ЕН – незначна (361 ЛО – 16,9%).

Непрямі метафоричні назви, що є в кожній лексико-семантичній групі ентономімів – цікавий шар номенклатурної лексики.

Здебільшого метафоричні ентономіми вживаються для відображення асоціацій, що їх викликають особливості **комахи, з людськими властивостями** або інших **тварин**. Наприклад, видові назви комах – бджоли *Panurgus ursina*, совок *Acronicta leporina*, *Euxoa aquilina* утворені від лат.: *ursinus, a, um (ursus, i m)* "ведмежий", *leporinus, a, um (lepus, oris m, f)* "заячий", *aquilinus, a, um (aquila, ae f)* "орлиний", що асоціативно нагадують колір шерсті відповідної тварини і тим самим вказують на забарвлення поверхні окремих частин тіла та опушення комах [Ключко 2006, 191, 207, рис. 89, 498; Осичнюк 1977, 303]. Назва бджоли *Colletes cunicularis* (від лат. *cuniculus, i m* "кролик") пов'язана зі специфічно густим, довгим опушенням тіла комахи, його пухнастістю (ознака властива й кроликові).

Є ентономіми, які вказують на різні людські властивості, зокрема поведінку, одяг, органи тіла. Наприклад, частина, орган тіла людини: ЛО **сердце** (*cor, cordis n*) покладена в основу номінації комах *Andrena cordialis* та *Tabanus cordiger*, у першому випадку назва пов'язана з формою грудей комахи, яка нагадує серце, а в другому – назва стосується середньої лобної мозолі, що має вигляд чорної плями у формі стилізованого зображення серця. Видові назви *Emmelia trabealis* (від лат. *trabealis, e* "той, що слугує для оздоблення трахеї" (білого плаща з пурпурними смужками)), *Athetis pallustris* (від лат. *palla, ae f* "палла", "верхнє парадне жіноче плаття до п'ят", "мантія") номіновані за особливостями поверхні крил і тіла метелика [Ключко 2006, 192, 197, рис. 108, 242].

В основу метафоричної назви комахи може бути покладено назву суб'єкта дії із вказівкою на особливості поведінки біологічних об'єктів: *Graphiphora augur* (лат. *augur, uris m, f* "віщун", "провісник") найменовано, ймовірно, через те, що метелики є "віщунами" погоди або певних явищ; або особливості забарвлення комах: *Cryphia fraudatricula*, *Cryphia receptricula*, *Deltote deceptoria* (від лат. *fraudatrix, icis f* "обманщиця", *receptrix, icis f* "переховувачка", "приховувачка", *deceptorius, a, um* "оманливий"), можливо, підставою для номінації видів став рябенький (коричневий зі світлими плямами, смужками) колір передніх крил метеликів [Ключко 2006, 192, рис. 101, 102, 113] – маскувальне, оманливе, захисне забарвлення цих представників комах від ворогів.

Чорний колір в ЕН часто використовується у переносному, метафоричному значенні (у 31 ЛО), зокрема, зустрічаються лексеми

зі значенням "сумний", "скорбний" (*Rusina tristis*; *Paracolax tristalis*; *Aedia funesta*; *Tyta luctuosa*), "могильний", "траурний" (*Chrysops sepulcralis*, *Ch. lugubris*), "овдовілий" (*Ch. viduotus* від лат. *viduus*, і т "вдівець"), "жахливий", "страшний" (*Ch. crudelis* від лат. *crudelis*, е "жорстокий", "жахливий", *Agrotis trux* від лат. *trux*, *trucis* "страшний") тощо.

В ЕН особливо цікавими є метафоричні назви, в яких компоненти складних слів – **антитетичні**: *Melanargia*, *Andrena nycthemera* утворені від грец.: μέλαν, ανος τό "чорна пляма" (μέλας, μέλαινα, μέλαν "чорний") та άρρός, з "білий", "світлий"; νύξ, νυκτός ό "ніч" та ήμέρα ή "день", тому ці назви перекладаються як "чорно-біла" (дослівно "темно-світла", "ніч-день"). Підставою для номінації представників даних груп комах стало чорно-біле забарвлення тіла об'єктів, що підтверджується їх біологічним описом [Ключко 2006, 209, рис. 548; Корнелио 1986, 86-87; Некрутенко 2005, 130-131, зобр. 139, 140; Осичнюк 1977, 294].

Також зустрічаються ентономіми, в яких відображено колір тіла комах за допомогою **метонімії** ("заміна одного явища іншим, суміжним за суттю" [Звонська-Денисюк 1997, 505]), зокрема, використовується назва тварини, будь-якого об'єкта замість його забарвлення. Так, назва бджоли *Andrena tringa* утворена від лат. *Tringa* "уліт", рід птахів родини бекасових (кулики), для представників яких характерне контрастне забарвлення тіла [Гладков 1986, 227], що пояснює асоціативну номінацію бджоли [Осичнюк 1977, 119]. Або денні метелики *Apatura iris*, *Leptidea sinapis*, словникові відповідники – грец. ίρις, ίριδος ή "радуга", σίναπι, εως το□ "гірчиця" [Древнегреческо-русский словарь 1958], що асоціативно відображають забарвлення крил метеликів, яке, в першому випадку, під різним кутом зору міняє колір, переливається [Корнелио 1986, 100-101], тим самим нагадує радугоду, а в другому – блідо-жовтуватий колір метеликів, особливо у другому поколінні відповідає кольору гірчиці [Корнелио 1986, 74-75] тощо.

Трапляються композитні лексеми, в яких два компоненти складного слова з рівнозначними значеннями підкреслюють насиченість ознаки об'єкта (своєрідний **композитний гендіадіс**): *Euxoa nigrofusca* (утворено від лат.: *niger*, *gra*, *grum* "чорний", "темний" та *fuscus*, *a*, *um* "темний", "чорно-бурий", тому назва перекладається як "чорно-темний", "дуже темний"); *Eremobia ochroleuca* (від грец.: άχρός з "блідо-жовтий", "блідий" та λευός з "світлий", "яскравий", білий", тому – "жовто-біла", "бліда") тощо.

У номенклатурі використовується й **схожість** об'єктів як за зовнішньою формою, так і за внутрішньою подібністю їх сутності. Наприклад, номінація ранніх назв бджіл *Sphex*, *Vespa* (1758), які походять від грец. σφήξ, ψηκός ὀ та лат. *vespa*, *ae f* зі значенням "оса", пов'язана з подібністю бджолиного хоботка до осиного.

Іноді в ЕН зустрічаються **композиційні плеоназми**: *Andrena sphecodimorpha* (андрена сфекоподібна) утворено від грец.: σφηκώδης 2 "схожий на осу", "осоподібний"; μορφή ἡ "вид", "форма". Дослівний переклад назви – "осоподібновидна", "осоподібноформа"; *Sidemia spilogramma* (совка спілограма) – від грец.: σπίλος ὀ "пляма" та γράμμα, ατος τό "смуга", "лінія"; "малюнок", тому назва перекладається – "плямиста" тощо.

Крім того, номени, в основу номінації яких покладено епітети міфологічних персонажів, виконують функцію антономазії, різновиду синекдохи [Звонська-Денисюк 1997, 14, 15]. Наприклад, *Limenitis* відповідає грец. λιμενίτις ψ ιδος ἡ "охорониця порту", епітет Артеміди; *Polyommatus pyrenaicus ergane* – словниковий відповідник грец. ἔργανη ἡ "робітниця", епітет Афіни як покровительки ремесел; *Heliothis viroplaca* – лат. *Viroplaca*, *ae f* "богиня, яка заспокоює злих чоловіків", епітет Юнони та ін.

Цікавим є той факт, що в ЕН зустрічаються назви зі **звуженим** значенням: етимологія назви бджоли *Andrena nigrifrons* (лат.: *niger*, *gra*, *grum* "чорний" та *frons*, *frontis f* "лоб", тому перекладається як "чорнолоба") вказує на чорне забарвлення конкретної частини тіла комахи, однак в описі виду про колір лоба окремо не зазначено, тому назва стосується не лоба, а тіла взагалі ("колір тіла – чорний"), точніше його поверхні [Осичнюк 1977, 94]; *Andrena nigrobarbata* (від лат.: *niger*, *gra*, *grum* "чорний", *barba*, *ae f* "борода" та форманта наявності ознаки *-ata*, тому – "чорноборода"), підставою для номінації виду стало майже повністю чорне опушення виду [Осичнюк 1977, 203].

Увагу привертають і біномінальні ентономіми, в яких номенклатурій, таксономічний родо-видовий зв'язок **підсилюється** ще й семантично, зокрема такі ЛО зустрічаються серед назв совок (нічних метеликів). Наприклад, підставою для номінації совки *Dicycla oo* стали два темні кола (у формі двох *O*) на жовтому фоні передніх крил [Ключко 2006, 198, рис. 267], на що вказує етимологія номенів. Родова назва (*Dicycla*) утворена від грец.: δίς "двічі", "двократно" та κύκλα τά *pl.* від κύκλος ὀ "круг", "окружність", тобто – "двокола", що узгоджується і з видовою. Або *Panchrysia*

aurea: обидві таксономічні назви вказують на золотисте забарвлення поверхні тіла та крил метеликів [Ключко 2006, 193, рис. 131] (*Panchrysia* – від грец.: πᾶς, πάσα, πᾶν "всякий", χρῦσιον τό "золото", χρῦσιος □3, 2 "золотий", тому перекладається як "повністю золота"; *aurea* – лат. *aureus*, *a*, *um* "золотий", "золотоносний", "позолочений") та ін.

Отже, непрямі, метафоричні назви-етноніми переважно асоціативно відображають особливості забарвлення (223), будови (74), поведінки (29) біологічних об'єктів. Аналіз групи метафоричних назв ЕН репрезентує асоціативні та антропоцентричні погляди систематиків-зоологів у процесі творення ентонімів.

1. *Гладков Н. А.* Подотряд куликовие (Charadrii) / Н.А. Гладков, А.К. Рустамов, В.Е. Флинт // Жизнь животных. – изд. 2-е. – М.: Просвещение, 1986. – Т. 6. Птицы. – С. 216-245. 2. Древнегреческо-русский словарь: [в 2 т.] / сост. Дворецкий И.Х. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. – 1905 с. 3. *Звонська-Денисюк Л. Л.* Давньогрецька мова / Л.Л. Звонська-Денисюк. – К.: Томіріс, 1997. – 592 с. 4. *Ключко З. Ф.* Совки України / З.Ф. Ключко. – К.: Вид-во Раєвського, 2006. – 248 с. 5. *Корнелио М. П.* Школьный атлас-определитель бабочек / М.П. Корнелио. – М.: Просвещение, 1986. – 256 с. 6. *Некрутенко Ю.* Денні метелики України / Ю. Некрутенко, В. Чиколовець. – К.: Вид-во Раєвського, 2005. – 232 с. 7. *Осичнюк Г. З.* Фауна України. Т. 12. Бджолині. Вип. 4. Бджоли-колетиди / Г.З. Осичнюк. – К.: Наук. думка, 1970. – 159 с. 8. *Осичнюк Г. З.* Фауна України. Т. 12. Бджолині. Вип. 5. Бджоли-андреніди / Г.З. Осичнюк. – К.: Наук. думка, 1977. – 328 с. 9. *Русанівська Т.* Внутрішня форма слова у сленгових вторинних номінаціях (на матеріалі сленгових соматизмів української та німецької мов) [Електронний ресурс] / Т. Русанівська // Наукові записки. Серія "Філологічні науки". Вип.89 (2). – С. 75–80. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_2/statti/17.pdf. 10. Слово как когнитивная, прагматическая и антропоцентрическая номинация: [коллективная монография]. – Мичуринск: МГПИ, 2003. – 171 с.

Гаврецька Х.М., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРУ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ ГІНДІ